

ZGODBA O ZAJČEVEM PREŠERNU V VRBI – 1. del

Med sporočilnimi slikami na naši spletni strani sta tudi dva Prešerna, seveda z razlogom in zgodbo. Pobudo in trmasta prizadevanja za postavitve spomenika pesniku Francetu Prešernu v Vrbi namreč smem/o vpisati med najbolj odmevne dosežke našega gibanja, nenazadnje tudi podpisanega SM.

Bilo je 1991, ko me je poklical znanec Boris Pesjak iz takratnega SMELTa. »Živjo, Mežek, en Prešernov kip nam ponujajo, pa ne vem nič o njem. A mi lahko pomagaš?«

Seveda me je takoj zagrabilo. Poklical sem dragoceno sodelavko – prijateljico Bebo Jenčič († 2016), ki je v Gorenjskem muzeju vodila in skrbela za »Prešerniano«. Marsikaj koristnega sva pripravila in izpeljala, npr. obnovo povsem razkrite strehe Prešernove rojstne hiše v Vrbi po orkanskem vetru leta 1983. Takrat smo s strani zavarovalnice in proračuna napraskali toliko denarja, da smo lahko sanirali škodo, zraven pa uredili še dodatne prostore, potem ko se je iz hiše odselila dolgoletna oskrbnica Justina Pogačnik. V sodelovanju s takratnim Zavodom za spomeniško varstvo Kranj (takrat ga je vodila Olga Zupan) in arhitektom Maticem Suhadolcem smo s skupnimi močmi uredili »galerijo« s številnimi prevodi in upodobitvami ter prostor – pisarno za sprejem obiskovalcev.

Beba je bila kot odprta knjiga.

»Ja, poznam, zanimiva štorija, gre za bronasti odlitek »izgubljenega« Prešerna. Mavčni original je kot scensko plastiko leta 1865 izdelal prvi slovenski akademsko izobraženi kipar Franc Ksaver Zajec za proslavo v čast 65-letnice Prešernovega rojstnega dne, ki so jo pripravili v ljubljanskem deželnem gledališču. Ta doprni kip se je potem izgubil, več kot sto let kasneje pa so ga povsem nepričakovano našli na nekem podstrešju – na Bledu. Najprej so menili, da gre za Vodnika, potem pa je dr. Špelca Čopič utemeljila spoznanje, da je to pogrešani, a precej poškodovani Zajčev Prešeren. Kip so »ozdravili« in pokrpali v restavratorskem ateljeju Ulrich&Co. v Ljubljani, zraven pa odlili še štiri bronaste, za morebitno javno rabo. Enega je odkupil LEK, drugega UNIOR, ... Ja, kip ima zgodbo, saj gre za prvo znano kiparsko upodobitev pesnika. Z Zajcem sta se morda celo srečala v Knaflejevi ustanovi na Dunaju. Ej, naj kupijo, ne bo proč vržen denar...«.

No, potem se je pa začelo. SMELT je cincal in na koncu ugotovil, da pravzaprav tega Prešerna nima kam postaviti. Takrat sem vskočil s pobudo: »Dajmo ga v Vrbo! Vrba še nima pesnikovega kipa!« Ideja je bila zadosti nora, da se je prijela, pristopile so še Savske elektrarne in Elektro Gorenjska, pa Ulrich&Co. ter moj Agens Žirovnica. Zamisel smo predstavili Občini Jesenice in pristojni stroki. Nikoli ne bom pozabil, kako smo prenašali mavčno repliko kipa po Vrbi in iskali najprimernejšo lokacijo. V igri je bil vrt ob Prešernovi hiši, pa kamnita škarpa tik pred njo, pa predverje cerkve sv. Marka, ..., no, na koncu je bila izbrana današnja lokacija, takrat še zaraščeni vogal travnika, last Vrbljana Zdravka Justina, ki je zemljo želel celo podariti (pogodbo hranim). Vasja Ulrich in Ljubo Zidar sta s sodelavci narisala vizijo umestitve, nekakšen mali tempelj na vhodu v Vrbo. Začeli so se mukotrpa pogajanja, kako in kdaj (1995?) in če sploh izpeljati ureditev lokacije, postavitve kipa in svečano odkritje, a se je vse ustavilo pri modrovanju »avtoritet« o »... celostni ureditvi Vrbe, »Meke« slovenske kulture...«. Izpeljali naj bi jo kar mi, predlagatelji oz. donatorji. In smo seveda rekli: »Poslušajte, vsi pristojni, dogovorite se, sporočite nam odločitev, uredite že to Vrbo, dotlej pa bo kip čakal v prostorih ateljeja Ulrich&Co. v Ljubljani!« In je čakal. Ustavilo se je.

Naša verujoča »Prešerna družčina« se je medtem vsako leto na 3. decembra prešerno zbrala ob čakajočem kipu, nazdravila, recitirala, pela, bentila, modrovala, ... in čakala, kaj bodo stuhtali »ta pametni«.

Koncem devetdesetih je bila ustanovljena Občina Žirovnica, ki je Pot kulturne dediščine vpisala v preambulo statuta.

Bližala se je 200 letnica Prešernovega rojstva. Zdaj ali nikoli. Prvega župana Antona Dežmana, neverjetnega bistrca in pragmatika, s katerim sva v triu z ravnateljem Marjanom Jemcem uglašeno sodelovala pri udejanjanju marsikatero daljnosežne zamisli v žirovniški šoli (npr. Pot kulture dediščine, aleja slavnih rojakov, odkup Čopove rojstne hiše ipd.), sem 1999 nagovoril: »Ej, Tone, dajmo, postavimo ga, pripravimo osrednji državni dogodek, bodimo vrh dogajanj ob praznovanju rojstva *Ribčov'ga* Franceta! Uveljavimo *prešerni Prešernov dan slovenske kulture!* Naredimo nekaj trajnega, nekaj, kar bo mlado občino Žirovnica za vedno umestila na naslovnice osrednjih medijev in v kulturno zavest osveščenih Slovencev!« Dežman je (spet) rekel: »Ja, ni slabo – *dejmo!*« Skupaj z Zdravkom Malnarjem, takrat pravnikom v Delu, smo sredi noči podpisali »zaroto« s šilcem domačega in – začelo se je.

Pobudniki smo občini Žirovnici dali uradno pobudo za postavitve kipa in svečano odkritje na 3. 12. 2000, župan Dežman jo je predstavil svojim svetnikom, ki so jo požegnali z uradnim sklepom: da. Kasneje so ta datum izbrali tudi za občinski praznik. Hvala.

Ne bom našteval množice sestankov, zapisnikov, opravljenih poti in nujnih srečanj s kompetentnimi in uradno vpletenimi, preveč jih je bilo za ta zapis. A nekaj jih je imelo dušo, brez dnevnih redov in protokola.

S Tonetom, Vasjo, Ljubom in zbrano družbo smo tako obrisali prah s kipa, ki je v ateljeju potrpežljivo čemel že sedem let. Zasijal je iz teme, tako kot na gornji sliki. Potem smo v bližnji gostilni Pri Lovcu pametovali v družbi z legendarnim TV-kulturnikom Jožetom Hudečkom, daljnovidnim Jernejem Repovžem (Studio Marketing), vsestranskim Jožetom Humrom, Petrom Kolškom in Juretom Apihom (Delo), Bebo Jenčič... Nabralo se je za stoletje idej in osnovna zaveza: odkritje Zajčevega kipa Franceta Prešerna v Vrbi bo osrednji slovenski kulturni dogodek ob 200-letnici pesnikovega rojstva. Sešteli bomo potencial, dobro voljo in znanje vseh, ki bodo želeli biti zraven ter hoteli ali po družbeni vlogi morali sodelovati.

Tako bodi! Začeli smo z udejanjanjem projekta Prešeren 2000. Slovenska javnost je vzvalovila, pričakovano, eni vzneseno, na moč pripadno in spodbudno, drugi spet dvomljivo, pametnjaško, zaviralno, »po slovenceljsko«... Lotili so se kiparja Zajca, pa kipa, tudi prazničnega Francetovega rojstnega dne (*»Saj ob rojstvu še ni napisal Zdravljice!?!«*), pa izbranega mesta postavitve, eni so *»svaštarili«*, drugi zahtevali državni odbor ter javni natečaj, tretji prizadeto nakladali, češ *»Spet bo nekdo mastno zaslužil...«*.

»Pa kaj! Komu mar, gremo dalje!« smo rekli v en glas in še bolj prepričano poprijeli za 1001 neizbežno opravilo.

Potem se je pa hudo zapletlo.

Pomladi smo pripravljali programski posvet projekta Prešeren 2000. Odziv vabljenih je bil izjemen, v vaseh pod Stolom (nekdo jih je poimenoval kar slovenski Parnas) naj bi se zbrala vsa vitalna slovenska kulturna srenja, ki se je videla med sodelujočimi v praznični Vrbi. Zmenili smo se, da bomo razposlali vabila po Veliki noči.

Takrat je treščilo: »Župan Anton Dežman je neozdravljivo bolan!« »Kako neozdravljivo? Saj sva bila pred prazniki še skupaj? Kje pa je? ...«

Našel sem ga, povabil me je k sebi na dom, blizu sva si bila, zaveznika, po mami tudi sorodnika.

»Res je... Žal – to pot (ti) ne bom mogel pomagati. Pa bi rad. Ne zameri... Posvet pa le skličite, a me ne bo zraven...«.

Na posvetu se je potem zbrala Slovenija v malem.

Začeli smo v Vrbi, najprej v Prešernovi hiši, potlej pa pri cerkvi sv. Marka, da bi takoj zaobjeli »... okolš'no raja ...«.

Nekateri so že vedeli, viselo je v zraku: župana ne bo.

Potem je pa Tone vseeno prišel. »Sem podpisal vabilo, pa se spodobi, da vas vsaj pozdravim.« Podaril nam je svoj spodbudni *credo*. Pa tudi marsikaj, kar mu je kot županu ležalo na duši in - nekaterim ni bilo po volji..., a ne bom o tem. Nato se je poslovil.

Posvet smo nadaljevali v Čopovi hiši v Žirovnici. Sklepov je bilo za cel dosje, oblikovali smo delovne skupine, kazalo je, da bomo skupaj nadaljevali začeto, vasem pod Stolom se je obetala nekakšna kulturna renesansa...

Potem je Tone odšel, za vedno ... in na občini je vse potihnilo, pravzaprav so vse pospravili, se prerazporedili, iskali nove prioritete, z bližajočo se obletnico in kipom v Vrbi se (pre)dolgo ni ukvarjal skoraj nihče.

Slavko Mežek (takrat AGENS, Žirovnica)

(nadaljevanje naslednji teden)